

כי ידיעת התורה אצלם מין, והחכמה מין אחר והיא לאמת השקפות התורה בעיון האמתי. ואחר כל מה שהצענו שמע מה שאומר.

כבר בארו הפילוסופים הקדמונים²⁰ והאחרונים, כי השלמויות המצויות לאדם ארבעה מינים.

ראשיתן והיא הגרועה שבהן, והיא אשר עליה כלים²¹ אנשי הארץ, היא שלמות הרכוש, והיא מה שימצא לאדם מן הממון והבגדים והכלים והעבדים והקרקעות וכיוצא בהן, ואף אם יהיה האדם מלך גדול הוא מן המין הזה, וזו שלמות שאין מגע בינה ובין אותו האדם כלל, אלא היא יחס מסויים²², רוב ההנאה בה דמיון מוחלט, כלומר זה ביתי וזה עבדי והממון הזה ממוני ואלה צבאותי, וכאשר יתבונן על עצמו ימצא שכל אלה מחוץ לעצמותו, וכל דבר מסוגי הרכוש הללו איפוא שהוא במציאותו²³, ולפיכך אם נעדר אותו היחס נמצא אותו האדם שהיה מלך גדול אין הבדל בינו לבין השפל ביותר בבני אדם, מבלי שישתנה מאומה מאותם הדברים שהיו מתיחסים לו. ובארו הפילוסופים כי השם השתדלותו ודאגתו לסוג זה של שלמות אין דאגתו אלא לדמיון מוחלט, והוא דבר שאינו מתקיים, ואפילו יתקיים לו אותו הרכוש כל ימי חייו הרי לא תושג לו בעצמו שלמות כלל.

והמין השני יש לו לעצם האדם קשר²⁴ יותר מן הראשון, והוא שלמות הבניה²⁵ והתכונה, כלומר שיהא מזג אותו האדם בתכלית האזון, ואבריו יחסיים חזקים כראוי.

וגם מין זה מן השלמות אין לשומו תכלית, לפי שהיא שלמות גופנית ואינו לאדם מחמת שהוא אדם אלא מחמת שהוא בעל חי, ומשותף בזה הגרוע שבבעלי חיים. ואפילו אם יגיע כח האדם אל התכלית והשיא לא יגיע לכח פרד חזק, כל שכן שלא יגיע לכח אריה או כח פיל, ותכלית השלמות הזו כפי שאמרנו שישא משא כבד או ישבור עצם עבה וכיוצא בכך ממה שאין בו תועלת גופנית גדולה, אבל תועלת בפשית הרי היא נעדרת מן המין הזה. והמין השלישי הוא שלמות באדם²⁶ עצמו יותר מן השני, והיא שלמות המעלות המדודות, והיא שיהו מדות אותו האדם בתכלית מעלתו, ורוב המצות אינן אלא להשגת המין הזה מן השלמות²⁷. וגם מין זה מן השלמות אינו אלא הצעה לזולתו ואינו תכלית כשלעצמו. והוא שכל המדודות²⁸ אינן אלא בין כל אחד מבני אדם לבין זולתו, וכאלו השלמות הזו במדודותיו אין עתודתה אלא לתועלת בני אדם, ונעשה כלי לזולתו, לפי שאם תניח²⁹ שאחד מבני אדם לבדו ואין לו עסק עם שום אדם, תמצא שהמעלות המדודות שבו כולן אז בטלות ומושבתות ואין להן צורך, ואין מביאות שלמות באישיותו במאומה, אבל יהיה צורך לה ותחזור תועלתה אליו מבחינת הזולת³⁰.

והמין הרביעי היא השלמות האנושית האמתית, והיא השגת המעלות ההגיוניות, כלומר ציור מושכלות המביאות להשקפות אמתיות בענינים האלהיים, וזו היא התכלית הסופית, והיא המשלימה את האדם שלמות אמתית, והיא לו לבדו, והיא המעניקה לו

הקיום הנצחי³¹, ובה³² האדם אדם. והתבונן כל שלמות משלשת השלמויות הקודמות תמצאם לזולתך לא לך, ואם כי הכרחיים הם כפי המפורסם³³, הרי הם לך ולזולתך, אבל השלמות הזו הסופית היא לך לבדך ואין לאחר עמך בו שתוף כלל, יהיו לך לבדך וגו'³⁴. ולפיכך ראוי לך שתשתדל להשיג את זה הקיים לך, ואל תיגע ותעמול לאחרים אתה השוכח את גפשו עד שהשחיר לבנה בהשתלט עליה הכחות הגופניים, כפי שנאמר בתחלת אותם המשלים הפיזיים הנשואים לענינים אלה, אמר, בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי³⁵, ובענין זה עצמו אמר פן תתן לאחרים הודך ושנותיך לאכזרי³⁶.

כבר בארו לנו גם הנביאים ענינים אלו עצמם ופירשום לנו כמו שפירשום הפילוסופים, ובארו לנו שאין שלמות הרכוש ולא שלמות הבריאות ולא שלמות המדות שלמות שיש להתפאר בה ולא לשאוף לה, ושהשלמות שיש להתפאר בה ולשאוף לה היא ידיעתו יתעלה אשר זה הוא המדע האמתי, אמר ירמיה בארבעת השלמויות הללו, כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי³⁷, התבונן היאך כפי סדרן אצל ההמון, כי השלמות הגדולה אצלם עשיר בעשרו, ולמטה ממנו גבור בגבורתו, ולמטה ממנו חכם בחכמתו, כלומר בעל המדות הגעלות, שגם

אדם זה מכובד אצל ההמון אשר אליהם הוא המשא³⁸, ולפיכך סודרו בסדר זה. וכבר השיגו חכמים ז"ל מן הפסוק הזה את הענינים הללו עצמן אשר הזכרנו, ובארו מה שבארתי לך בפרק זה, והוא שהחכמה האמורה בסתם בכל מקום והיא התכלית היא השגתו יתעלה, ושהרכוש הזה שהאדם רוכש מן הסגולות שמתקנאים³⁹ בהן וחושבים אותם שלמות אינם שלמות. וכן כל המעשים התורתיים הללו כלומר מיני העבודות, וכן המדות המועילות לכל בני אדם בעסקיהם זה עם זה, כל אלה אין להשוותן אל התכלית הזו הסופית, ואינן שוות לה, אלא הם מצעים בגלל התכלית הזו, ושמע דבריהם בכל הענינים הללו בלשונם, והוא לשון בראשית רבה⁴⁰, שם נאמר, כתוב אחד אומר וכל חפצים לא ישוו בה⁴¹ וכתוב אחד אומר וכל חפצך לא ישוו בה⁴², חפצים אלו מצוות ומעשים טובים חפצך אלו אבנים טובות ומרגליות, חפצים וחפצך לא ישוו בה, אלא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי³⁷. התבונן כמה תמציתי הוא הלשון הזה, וכמה שלם אומרנו, והיאך לא חרג במאומה מכל מה שאמרנו והארכנו בבאורו ובהצעותיו. והואיל והזכרנו פסוק זה ונפלאות שנכללו בו והזכרנו דברי חכמים ז"ל עליו, נשלים מה שנכלל בו, והוא, שלא הסתפק בפסוק זה בבאור הנעלה שבתכליות שהיא השגתו יתעלה בלבד, כי אלו היתה זו מטרתו היה אומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי ויפסיק הדבור, או היה אומר השכל וידע אותי כי